

דבר אחר: "רגלים" — פרט לחיגור, ולחולה, ולסומא, ולזקן, ולמי שאינו יכול לעלות ברגליו.

ומבאר הגמרא: "ושאינו יכול לעלות ברגליו" — לאתויי מאי [מה הוא בא לרבות, נוסף לאלו הנזכרים, שגם הם אינם יכולים לעלות ברגליהם]?

אמר רבא: לאתויי מפנקי [מפונקים], שאינם ב-ת יכולים להלך יחפים ללא מנעלים, ואין אדם רשאי להכנס במנעליו שברגליו בהר הבית [רש"י], ולכן אינם יכולים לעלות.

וזה שאין אדם נכנס להר הבית במנעליו, למדנו מדכתיב: **כי תבאו לראות פני מי בקש זאת מידכם "רמס הצרי"**. ומשמע שאין רצונו של ה' ברמיסת חצרות ה' במנעלים.⁽¹⁾

תנא בברייתא: הערל [אפילו מחמת אונס, וכגון שמתו אחיו מחמת מילה, רש"י⁽²⁾],

מנשים ועבדים "שאינן משוחררין". ויש לדון: מאי עבדים "שאינן משוחררין"?

אילמא עבדים שאינן משוחררין כלל,

אין זה יתכן. כי למה לו לתנא לנקוט "עבדים שאינם משוחררים"?

ליתני "עבדים" סתמא!

אלא לאו, מאי "שאינן משוחררין" — שאינן משוחררין לגמרי, ומאי נינהו? מי שחציו עבד וחציו בן חורין.

ומסקינן: שמע מינה, שמשנתנו אכן מדברת במי שחציו עבד וחציו בן חורין, וצריך לימוד מיוחד לפטור את צד הבן חורין שבו מראייה.

שנינו במשנה בין הפטורים מן הראייה: והחיגר והסומא וחולה וחזקן:

תנו רבנן: "רגלים" — פרט לבעלי קבין, שאינן הולכים ברגלם.⁽⁸⁾

8. כתבו התוספות לעיל ג א ד"ה מפעמים, שאסמכתא בעלמא הוא מה שאמרו כאן: רגלים פרט לבעלי קבין, שהרי מבואר בגמרא שם, דבעלי קבין נתמעטו מ"פעמים".

ובתוספות ראש השנה [ה ב סוף דיבור ראשון, ציין לדבריהם רעק"א לעיל בגליונות] כתבו, שדרך התנאים להסמיך שני דברים על פסוק אחד אע"ג שהם נלמדים משני מקראות. והביאו דוגמא לזה, מה שאמרו כאן "רגלים", פרט לבעלי קבין, אע"ג שמ"פעמים" נפקא.

1. הקשו התוספות: הרי דין זה נלמד ממה שאמר הקב"ה למשה: "של נעליך מעל רגלך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא", וראה מה שתייצר.

המאירי במשנה פירש "מפנקי" שלא כדברי רש"י, אלא: המעונגים ביותר שלא הורגלו בדריסת הרגל, שלא חייבה תורה לעלות על ידי רכיבה; וכן הוא ברמב"ם [חגיגה ב א]: "הרך והענוג מאד".

ולדעתם מתבאר הסיוע שמביאה הגמרא מן הפסוק, באופן כזה: הרי הכתוב אומר: מי בקש מידכם לעלות ולהיראות, כיון שמאס הקב"ה בראייתם, כמבואר בהמשך הגמרא בעמוד זה, וכיון שנקט הלשון "רמוס חצרי", משמע שעליית הרגל היא על ידי רמיסה ולא על ידי רכיבה.

2. דין זה במחלוקת ראשונים הוא שנוי, ודעת רבינו תם [הובאה בתוספות ד"ה דמרכה], שאין

שאינו רשאי להכנס לעזרה, כדמפרש הגמרא לקמן.

והטמא, שאינו רשאי ליכנס לעזרה.

הרי אלו פטורין מן עולת הראייה, שאין הם חייבים לשלוח את עולת ראייתם על ידי שליח [רש"י].

והוינן בה: בשלמא טמא — שאינו יכול להכנס לעזרה — ניחא שהוא פטור מהבאת עולת ראייה, משום דכתיב "כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלהיכם מכל שבטיכם, לשום את שמו שם, לשכנו תדרשו ובאת שמה", וסמך הכתוב: "והבאתם שמה עולותיכם וזבחיכם".

ללמדך: כל שישנו בביאה לעזרה, ישנו בהבאה של עולת ראייה [תוספות].

וכל שאינו בביאה, כגון שהוא טמא — אינו בהבאה של עולת ראייה.⁽³⁾

אלא ערל — מנלן שהוא פטור?!

ומפרשין: הא ברייתא זו מני — רבי עקיבא היא, דמרבי [ליה] [ב"ח] לערל שהוא אסור באכילת קדשים ותרומה כטמא.

דתניא: רבי עקיבא אומר: כתיב: "איש איש מזרע אהרן, והוא צרוע או זב — בקדשים לא יאכל", חזר הכתוב פעמיים על המילה "איש" כדי לרבות את הכהן הערל כטמא, שאינו אוכל בתרומה.

והוא הדין לכל עניני גבוה שווה הערל לטמא, כגון שפטור ממצות ראייה, ואינו ראוי לביאת המקדש, ולעבודת הקרבנות [מאירי].

תנו רבנן: טמא פטור מן עולת הראייה. דכתיב: "ובאת שמה", וסמך ליה: "והבאתם שמה".

ללמדך: כל שישנו בביאה למקדש ישנו בהבאה של קרבן, וכל שאינו בביאה למקדש כגון טמא אינו בהבאה של קרבן.

רבי יוחנן בן דהבאי אומר משום רבי יהודה: סומא באחת מעיניו פטור מן מצות הראייה במקדש.

שנאמר במצות הראייה "יראה" [בחיריק] וקרין "יראה" [בצירי], ללמדך: כדרך שבא לראות כך בא ליראות, מה בא לראות בשתי עיניו, אף ליראות בשתי עיניו [וכבר הובא דין זה לעיל בגמרא ב א].

הנידון אלא במי שלא מל מפני שהוא דואג מחמת הצער, אבל לא כשמתו אחיו מחמת מילה, כי הרי הוא אנוס.

3. מתבאר לכאורה מן הסוגיא, כי בלא הלימוד מ"ובאת שמה", או מי שאינו מתראה בעזרה מחמת אונס כל שהו והוא מותר בביאה [ישנו בביאה], הרי הוא חייב לשלוח עולת ראייתו. ולכאורה היה מקום לומר, שהיות ובכתוב

המחייב עולת ראייה נאמר "ולא יראו פני ריקם", אין לחייב אלא את מי שנראה בעזרה, שעליו אמר הכתוב שיביא קרבן ולא יראה ריקם, אבל מי שלא נראה בעזרה, אין עליו חיוב קרבן כלל. ואכן הטורי אבן כתב, כי כל שאינו נראה אינו צריך להביא קרבן, ונידון סוגייתנו הוא רק במי שהותרה לו הכניסה לעזרה בטומאה, כגון ציבור, שהותרה בהם הטומאה, או במי שהתראה בעזרה בלי קרבן, ונטמא קודם שהביא את קרבנו

רב הונא כי מטוי להאי קרא, לדרשה של "יראה את הקב"ה" ו"יראה לפני הקב"ה", הוה בכי [כשהגיע לדרוש את הפסוק הזה היה בוכה].

אמר רב הונא להסביר את בכיו:

עבד שהוא חביב כל כך לרבו, עד שרבו מצפה לו לראותו, וכמו שנאמר: "יראה יראה", האיך הגיע יום שנהפך לו רבו לשונאו עד שיתרחק ממנו וצוה שלא יראהו?!

דכתיב בישעיה: "למה לי רב זבחיכם יאמר ה'. כי תבאו לראות פני, מי ביקש זאת מידכם, רמוס חצרי!" [לרמוס את חצרי, אחרי שאין לבבכם שלם עמי, רש"י ישעיה].⁽⁴⁾

רב הונא כי מטוי להאי קרא, בכי: "וזבחת שלמים, ואכלת שם, ושמחת לפני ה' אלהיך".

אמר רב הונא: עבד שהוא חביב כל כך

לרבו, עד שרבו מצפה לאכול על שולחנו, כדכתיב "וזבחת שלמים ואכלת שם", האיך הגיע יום שיתרחק רבו ממנו!

דכתיב [בישעיה שם]: "למה לי רוב זבחיכם, יאמר ה'. שבעתי עולות אילים וחלב מריאים. ודם פרים וכבשים ועתודים — לא חפצתי!" [שהיות ואתם עוברים על תורתך — הרי "זבח רשעים, תועבה". רש"י ישעיה].

רבי אלעזר כי מטוי להאי קרא, בכי: "ויאמר יוסף אל אחיו: אני יוסף! העוד אבי חי? ולא יכלו אחיו לענות אותו, כי נבהלו מפניו".

אמר רבי אלעזר: ומה תוכחה של בשר ודם [יוסף] כך [לא יכלו אחיו לענות אותו], תוכחה של הקב"ה — על אחת כמה וכמה!⁽⁵⁾

רבי אלעזר כי מטוי להאי קרא, בכי.

כתיב: "ויהי בימים ההם ויקבצו פלשתים

[וראה בשפת אמת שדחה דבריו].

אמנם מדברי רש"י מוכרח לכאורה להיפך, שביאר את הנידון בגמרא להביא את קרבנותיו על ידי שליח, ומשמע שהוא עצמו אינו יכול להכנס כלל.

4. ביאר הטורי אבן: לפיכך הביא גם את הקרי, שלפיה, יראה את ה', וגם את הכתיב, שפירושו ה' רואה אותך, כדי להגדיל ולהפליג הדבר.

כלומר, עבד שהיה חביב לרבו כל כך עד שרבו מצפה לראותו, איך גדלה השנאה כל כך שלא רק שאינו מצפה עוד לראותו, אלא אפילו שיהיה העבד רואה אותו אינו חפץ.

והעיר עוד בטורי אבן, שהגמרא כאן מפרשת את הפסוק "כי תבואו לראות פני מי בקש זאת מידכם רמס חצרי" באופן אחר מן הגמרא לעיל, שפירושה על כניסה במנעלים. ולפי פירוש הרמב"ם והמאירי שהובא לעיל, הכל דבר אחד.

5. יש לדקדק: מה התוכחה שיש כאן לשבטים? הלא הם רק נבהלו מההודעה הפתאומית שלא עלה על דעתם כלל שזהו יוסף?!

וכעין זה במדרש רבה [בראשית צג י']: אמר אבא כהן ברדלא: אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה, יוסף, קטנן של שבטים, לא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו. לכשיבא

אנו, על אחת כמה וכמה שיש לנו לירא ממנו.

ומפרשת הגמרא: שמואל מאי היא [מנין אנו יודעים שמתירא היה שמואל מן הדין]?

משום דכתיב: "ותאמר האשה אל שאול: אלהים ראיתי עולים מן הארץ".

והרי עולים שהוא לשון רבים, תרי אנשים משמע, ואלו הם, חד: שמואל, ואידך השני: דאזל שמואל, ואתייה למושה בהדיה [הלך שמואל והביא את משה רבינו אתו].

וכך אמר ליה שמואל למשה בבקשו ממנו לעלות עמו: דלמא חס ושלום לדינא מתבעינא [שמא נתבע אני לעמוד בדין], ולפיכך קום בהדאי [בוא עמי] ותעיד עבורי דליכא מילתא דכתבת באורייתא דלא קיימתיה [שאיך דבר שכתבת בתורה ולא קיימתיו].⁽⁶⁾

רבי אמי כי מטי להאי קרא, בכי: "ישב בדד

את מחניהם לצבא להלחם בישראל. וירא שאול את מחנה פלשתים, וירא, ויחרד לבו מאד. וישאל שאול בה', ולא ענהו ה'. ויאמר שאול לעבדיו: בקשו לי אשת בעלת אוב, ואלכה אליה ואדרשה בה. ויאמר [שאול]: קסמי נא לי באוב והעלי לי את אשר אמר אליך. ותאמר האשה: את מי אעלה לך? ויאמר את שמואל העלי לי.

ותרא האשה את שמואל, ותזעק בקול גדול. ותאמר האשה אל שאול: אלהים ראיתי עולים מן הארץ!

ויאמר לה מה תארו? וידע שאול כי שמואל הוא, ויקד אפים ארצה וישתחו.

ויאמר שמואל אל שאול: למה הרגזתני להעלות אותי".

שהיה מתיירא שמואל שמא קוראים לו לדין.

ולפיכך בכה רבי אלעזר, ואמר:

ומה שמואל הצדיק היה מתיירא מן הדין,

הוא "רודף", וגרמה להם בושת פנים עצומה. ורק הפתאומיות שתהיה לאדם בהתייצבו לפני הקב"ה תמחיש לו איזה עולם של שקר הוא בנה לעצמו, וכמה יש לו להתבייש במערכת האשליה העצמית השקרית שלפיה הוא נהג כל חייו.

6. ביארו התוספות: לא בעי למימר שיעיד לו משה שקיים הכל, כי מאין למשה לדעת, והא לא היה בדורו, אלא היה אומר: כך וכך דרשתי ועשיתי מעשה, בוא והעידני שכן למדת גם אתה.

וראה עוד ביאור ב"עיון יעקב".

הקב"ה, ויוכיח לכל אחד לפי מה שהוא, שנאמר [תהלים] "אוכיחך ואערכה לעיניך" — על אחת כמה וכמה!

ובספר בית הלוי על התורה פרשת ויגש האריך בביאור המאמר ההוא, והדברים מתאימים גם למאמר זה.

ובספר "מראש אמנה" [עמוד קנ] מבאר הגרא"מ ש"ך כי הפתאומיות שבהכרת האמת, שהיתה אצל אחי יוסף, ותהיה אצל כל אדם בהתייצבו לפני הקב"ה, ממחישה לאדם את גודל טעותו.

רק האמירה הפתאומית "אני יוסף" המחישה לאחים עד כמה טעו בהכרעת הדין שלהם שיוסף

וידום כי נטל עליו. יתן בעפר פיהו אולי יש תקוה".

אמר רבי אמי: כולי האי כל היסורים הללו יקבל, זרק "אולי" יש תקוה, שאינה ודאית [ראה תוספת ביאור בהערות].⁽⁷⁾

רבי אמי כי מטי להאי קרא, בכי: "בקשו צדק, בקשו ענוה, אולי תסתררו ביום אף ה'".

אמר רבי אמי: כולי האי, אחר שירכשו לעצמם מדות חשובות שכאלה, זרק אולי תסתררו ביום אף ה'.

רבי אסי כי מטי להאי קרא, בכי: "שנאו רע, ואהבו טוב, והציגו בשער משפט – אולי יחנן ה' אלהי צבאות".

אמר רבי אסי: כולי האי כל הדברים האלו יעשו, זרק אולי יחנן ה'.

רב יוסף כי מטי להאי קרא, בכי: "ויש נספה בלא משפט". יש כלה מן העולם ואין עוון בידו, ולא היה משפט לספתו [רש"י], ומת קודם שהגיע זמנו [מהרש"א].

ותמהה הגמרא: מי איכא דאזיל בלא זמניה [וכי יש מי שנפטר מן העולם קודם זמנו]!?

ומתצת: אין, אכן יש מי שנספה קודם זמנו.⁽⁸⁾

כי הא דרב ביבי בר אבוי, הוא שכיה גביה מלאך המות [מלאך המות היה שכיה בביתו, ומספר לו מעשיו, תוספות].

ויספר לו מלאך המות: פעם אחת אמר ליה מלאך המות לשלוחיה: זיל אייתי לי מרים מגדלא שער נשייא [לך הרוג והבא לי את נשמת מרים, קולעת שער הנשים]!

אזל אייתי ליה מרים מגדלא דרדקי [הלך השליח, ובטעות הרג את מרים מגדלת התינוקות] כי נתחלף לו "מגדלא שער נשייא" ב"מגדלי דרדקי".

משראה כן מלאך המות, אמר ליה לשלוחו: הרי אנא מרים מגדלא שיער נשייא אמרי לך [הרי את מרים קולעת שער הנשים אמרתי לך להרוג] ולא את מרים זו.

משנוכח השליח בטעותו, אמר ליה השליח למלאך המות: אי הכי, אהדרה [אחזיר לה נשמתה]?

אמר ליה מלאך המות לשלוחו: לא תחזיר, כי הואיל ואייתיתיה [והבאת אותן] – ליהוי למניינא, למנין הנשמות שאני צריך לאסוף.

אלא, היכי יכלת לה! [אבל כיצד היית יכול להורגה, הואיל ולא הגיע זמנה למות]!?

7. ביאור הפסוקים על פי התרגום הוא כך: ישב לבדו וישתוק ויסכול היסורים הבאים עליו בשביל יחוד שם ה', שנשתלחו היסורים כדי להיפרע ממנו על עבירה קלה שעשה בעולם הזה, כדי שירחם עליו ה', ויבוא שלם לעולם הבא.

8. ראה בדברי הר"ח מה שכתב על מעשה דרב

7. ביאור הפסוקים על פי התרגום הוא כך: ישב לבדו וישתוק ויסכול היסורים הבאים עליו בשביל יחוד שם ה', שנשתלחו היסורים כדי להיפרע ממנו על עבירה קלה שעשה בעולם הזה, כדי שירחם עליו ה', ויבוא שלם לעולם הבא.

אמר לו השליח למלאך המות: הוה נקטא מתארא בידה [אוחזת היתה בידה אוד של ה-א תנור], והות קא שגרא ומחריא-תנורא [היתה מכבדת את התנור], שקלתא, ואנחתה אנבא דכרעה [לקחה את האוד, והניחתו על גב רגלה].

קדחה, ואיתרע מזלה, ואייתיה [נשרפה רגלה, והורע מזלה, שמתה, והבאתי לך נשמתה].

אמר ליה רב ביבי בר אבוי למלאך המות: האם אית לכו רשותא למיעבד הכי [ניתנה לכם רשות לעשות כן]?!?

אמר ליה מלאך המות לרב ביבי: והאם לא כתיב: ויש נספה בלא משפט?!

אמר ליה רב ביבי למלאך המות: והכתיב: דור הולך, ודור בא?! ומשמע שנשלמים אצל כל אדם שנים של "דור", שהן השנים המיועדות לו, ואינן נפסקות באמצע, ללא משפט.

אמר לו מלאך המות לרב ביבי: יכול אני להפסיק את שנות חייו של אדם גם ללא משפט, וביאור הפסוק "דור הולך ודור בא", הוא כך:

דרעינא לחו אנא, עד המלו לחו לדרא [רועה אני ושומר את נשמותיהם אצלי, והן שטות ומתגלגלות עמי עד שיתמלאו שנות הדור], ורק הדר, משלימנא ליה לדומה [לאחר מכן מעביר אני את הנשמות לשומר המתים, ששמו דומה].⁽¹⁾

אמר ליה רב ביבי למלאך המות: סוף סוף, שניה מאי עבדת [שנות החיים שהוקצבו לאדם זה, מה יהא עליהם]?!?

אמר לו מלאך המות לרב ביבי: אי איכא צורבא מרבנן המעביר במיליה, מוסיפנא לחו ליה, והויא חילופיה [אם יש תלמיד חכם המעביר על מדותיו, מוסיף אני לו את שנותיו של זה, כדי שיחיה בחילופיו של המת].

רבי יוחנן, כי מטי להאי קרא, בכי [כשהיה מגיע למקרא זה היה בוכה].

דכתיב בתחילת ספר איוב:

"ויאמר ה' אל השטן: השמת לבך על עבדי איוב? כי אין כמוהו בארץ, איש תם וישר.

ויען השטן את ה', ויאמר: החנם ירא איוב אלהים?! ואולם, שלח נא ירך וגע בכל אשר לו — אם לא על פניך יברכך!

ויאמר ה' אל השטן: הנה כל אשר לו בידך".

ולאחר שניסה השטן להכשיל את איוב ונכשל, נאמר:

"ויאמר ה' אל השטן: השמת לבך אל עבדי איוב? כי אין כמוהו! ותסיתני בו לבלעו חנף".

אמר רבי יוחנן בבכיותו: עבד, שלרבו יש מסיתין לו [כנגדו של העבד], ורבו אכן ניסת

ביבי, וסיים: ואין סומכין עליו, ופתרון "יש נספה בלא משפט", כגון אדם שהרג חברו.

1. כתב מהרש"א לבאר בזה כפל הלשון בפסוק "לא המתים יהללו יה, ולא כל יורדי דומה": א.